

**Modale uitdrukkingen in Belgisch-Nederlands
en Nederlands-Nederlands**
De enquête als onderzoeksinstrument

Janneke Diepeveen, Pieter Byloo, Ronny Boogaart, Jenneke
Brantjes, Hanne Kloots, Theo Janssen & Jan Nuyts

Universiteit Antwerpen - België

In het kader van een VNC-project hebben we het gebruik van modale uitdrukkingen vergeleken in Belgisch-Nederlands en Nederlands-Nederlands. Via corpusonderzoek vonden we een aantal significante verschillen tussen de twee variëteiten, maar bijkomend enquêteonderzoek bleek noodzakelijk. Het ontwerp van de opdracht voor de deelnemers was echter niet vanzelfsprekend: zo kunnen Belgische informanten beïnvloed worden door hun normbewustzijn, terwijl Nederlanders op hun beurt veel antwoordmogelijkheden ongewoon zullen vinden. Verder drongen zich bepaalde methodologische keuzes op, zoals de afname van de enquête op verschillende locaties in Nederland en Vlaanderen en een tweeledige procedure om informanten te selecteren. Uiteindelijk is de enquête een geschikt instrument gebleken om significante verschillen tussen Belgisch-Nederlands en Nederlands-Nederlands aan te tonen op het gebied van modale uitdrukkingen.

2 Janneke Diepeveen

1. Inleiding

In deze bijdrage wordt een enquêteonderzoek voorgesteld over verschillen tussen Belgisch-Nederlands (BN) en Nederlands-Nederlands (NN) wat betreft het gebruik van modale uitdrukkingen.¹ Het onderzoek maakt deel uit van het VNC-project *Modale hulpwerkwoorden en andere uitdrukkingen van modaliteit in het Nederlands*, een samenwerking tussen het departement Taalkunde van de Universiteit Antwerpen en de Faculteit der Letteren van de Vrije Universiteit Amsterdam.² Eerst wordt het verkennende onderzoek in het Corpus Gesproken Nederlands (CGN) besproken dat de aanleiding vormde om een enquêteonderzoek te organiseren.³ De rest van de bijdrage is gewijd aan de enquête als onderzoeksinstrument en behandelt enkele specifieke methodologische aspecten van het onderzoek. Tot slot volgen er enige resultaten.

2. Verantwoording enquêteonderzoek

2.1. Verkennend corpusonderzoek

Tijdens studies van een aantal modale uitdrukkingen in het CGN kwamen er gebruiksverschillen aan de oppervlakte tussen de BN en de NN data.⁴ Nader onderzoek wees uit dat een aantal waargenomen verschillen statistisch significant is.⁵ Een voorbeeld van een significant verschil is het gebruik van de combinatie van *mogen* met *graag* en een infinitief om een geliefde activiteit uit te drukken, zoals in (1) en (2):

¹ De benamingen *Belgisch-Nederlands* en *Nederlands-Nederlands* verwijzen naar de bovenregionale, dus niet-dialectische, omgangstaal in respectievelijk Vlaanderen en Nederland; voor toelichting zie Diepeveen e.a. (in prep).

² Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek (VNC-project 1 G.0470.03). De Antwerpse medewerkers aan dit project zijn Janneke Diepeveen, Pieter Byloo en Jan Nuyts, werkzaam bij het Centrum voor Grammatica, Cognitie en Typologie. De betrokken medewerkers van de Vrije Universiteit Amsterdam zijn Ronny Boogaart, Jenneke Brantjes en Theo Janssen. Hanne Kloots (Universiteit Antwerpen, Centrum voor Nederlandse Taal en Spraak) werkte mee aan de praktische uitvoering van het onderzoek. Gerben Mulder (Vrije Universiteit Amsterdam, Faculteit der Letteren - Bureau Informatisering) gaf advies bij de statistische toetsing.

³ Het Corpus Gesproken Nederlands is een grote digitale verzameling van verschillende teksttypes die het gesproken hedendaagse (Standaard) Nederlands in Nederland en Vlaanderen representeren (zie ook <http://lands.let.kun.nl/cgn/home.htm>). Wij gebruikten release 1.0 en het zoekprogramma COREX 6.

⁴ Het betrof onder meer verkennend onderzoek van *moeten* en *mogen* ter voorbereiding van de case study's in Nuyts, Byloo en Diepeveen (2005).

⁵ Significantiedrempel: $p < 0,05$

Modale uitdrukkingen 3

- (1) en uhm ik ik ben niet vies van uh uh voorbereiden dat mag ik graag doen. (fn000255)⁶
- (2) och ik ma ik mag wel graag een beetje ik mag wel graag een beetje met computers klooiën en lezen en uh fietsen. (fn000285)

Het opzoeken van die uitdrukking in het CGN leverde zeventien gevallen op in het NN corpusmateriaal tegenover geen enkel geval in het BN materiaal. Dat bleek een statistisch significant frequentieverschil te zijn.⁷

We gingen nog andere potentiële verschillen na die we toevallig in het corpus hadden waargenomen of waarover we zelf een intuïtie hadden. Daarnaast leek het wenselijk om ook verschillen uit de literatuur over taalvariatie tussen Vlaanderen en Nederland te toetsen in het CGN. Zo is er bijvoorbeeld wat de modale werkwoorden betreft het veelbesproken conditionele gebruik van *moest* in het BN als in (3).⁸ In het NN is conditioneel gebruik van *moest* onbekend; men gebruikt *mocht*, als in (4). Het corpusonderzoek wijst uit dat het hier inderdaad een significant verschil betreft.⁹

- (3) moest ge ooit in de kerk komen van uh moet ge maar 'ns de groetjes doen. (fv400087)
- (4) dus mocht een wildvreemd iemand je aanspreken dan is 't Theda. (fn000592)

In literatuur over taalvariatie tussen Vlaanderen en Nederland worden er hier en daar echter ook verschillen genoemd op basis van citaten of vermoedens die vanuit het corpus niet bevestigd kunnen worden. Van der Wouden (1998:91) sprak de intuïtie uit dat er naast het typische gebruik van conditioneel *moest* in het BN ook iets aan de hand was met conditioneel *mocht*. Dat laatste zou in het BN opvallend vaker voorkomen dan in het NN, waar er eerder een constructie met *als* of *zou* gebruikt zou worden. In het CGN is er echter geen aantoonbaar frequentieverschil tussen BN en NN voor conditioneel *mocht*.

Uit de voorgaande voorbeelden mag duidelijk zijn dat corpusonderzoek een aantal interessante conclusies oplevert over verschillen tussen de twee variëteiten van het Nederlands in het gebruik van modale uitdrukkingen.¹⁰

⁶ Na elk voorbeeld uit het CGN volgt het nummer van de sessie waaruit de uiting komt, waarbij *fn* verwijst naar de NN data en *fv* naar de BN data.

⁷ $p = 0,004$

⁸ Zie o.a. Goossens (1961), Demol (1973), Haeseryn (1996:120) en Van der Wouden (1998:90).

⁹ $p = 0,000$; het BN kan overigens *moest* gebruiken in conditionele contexten waar het NN geen *mocht* gebruikt (zie Boogaart 2006).

¹⁰ Zie Diepeveen e.a. (in prep) voor de resultaten van het corpusonderzoek.

4 Janneke Diepeveen

2.2. Problemen met corpusonderzoek

Helaas bleek het corpusonderzoek van de modale uitdrukkingen niet geheel zonder problemen. Een eerste onvermijdelijk probleem is dat bepaalde modale uitdrukkingen nauwelijks of helemaal niet in het CGN voorkomen. Het zoekresultaat is dan te beperkt om betrouwbare conclusies te trekken wat betreft het bestaan van eventuele nationale taalvariatie. Dat geldt bijvoorbeeld voor de uitdrukking *iemand wel mogen*, in de zin van sympathie voor iemand voelen, als in (5). Volgens de intuïtie van de Belgische medewerkers aan dit onderzoek is deze uitdrukking typisch NN:

- (5) - toch wel grappige vent vind ik die Vertogen.
- ja ik ook. ja. ik mag 'm wel. (fn000527)

Een zoekopdracht in het CGN naar alle uitingen waar het lemma *mogen* gecombineerd wordt met *wel* leverde in het NN materiaal maar vier uitingen op met de relevante betekenis, en in het BN materiaal twee. Die aantallen volstaan uiteraard niet om geldige conclusies te trekken over een eventueel verschil tussen BN en NN.

Een ander probleem met het corpusonderzoek is dat bepaalde uitdrukkingen bijzonder moeilijk op te sporen zijn in het CGN, ook al komen ze er wel in voor. Tijdens een verkennende corpusstudie van *mogen* doken de volgende gevallen op in de NN corpusdata:

- (6) maar ik durf ook te zeggen door de samenwerking van de afgelopen jaren maken we sprongen voorwaarts en ik mag het ook afmeten uit cijfers in de sfeer van de werkgelegenheid en werkloosheid. (fn000055)
- (7) dat dat dat mag ik er in elke [*sic*, JD] geval in lezen. (fn000168)

In (6) en (7) duidt *mogen* een potentie aan die doorgaans met *kunnen* wordt uitgedrukt: het werkwoord is dynamisch gebruikt.¹¹ Er valt geen beperkende zoekopdracht te bedenken om in het CGN direct de relevante gevallen te vinden waar *mogen* die specifieke dynamische betekenis heeft. De enige mogelijkheid is een algemene opzoeking van het lemma *mogen*, gevolgd door semantische analyses van een willekeurige steekproef van het (gigantische) zoekresultaat. In onze steekproef van 100 uitingen per taalvariëteit kwam de dynamische betekenis echter geen enkele keer voor. Een uitbreiding van de steekproef was geen optie; de studie was al omvangrijk genoeg en semantische analyses van

¹¹ Zie bijvoorbeeld Nuyts (2006:2-4) voor een definitie van dynamisch gebruik.

Modale uitdrukkingen 5

modale werkwoorden zijn heel complex en tijdrovend.¹² Het corpusonderzoek kan dus geen uitsluitsel bieden over het relatieve gebruik van dynamisch *mogen* in BN en NN.

Kortom, aan de hand van het corpusonderzoek kunnen heel wat vermeende verschillen tussen BN en NN gestaafd worden, maar er zijn ook potentiële verschillen waarbij dat niet lukt, zodat evidentie ergens anders vandaan moet komen.

2.3. Aanvullend enquêteonderzoek

Na het corpusonderzoek bleven er veertien interessante modale verschijnselen over, met name een aantal gebruiken van modale werkwoorden, waarvoor nagegaan moest worden of het BN en het NN significant verschillen. In taalvariatieonderzoek is het nuttig om corpusdata aan te vullen met testdata (cf. Cornips 1995:111). Een enquête leek ons het geschikte instrument om aanvullende data te leveren. Er lagen vooral praktische overwegingen aan de basis van die keuze. Met een schriftelijke groepsenquête kunnen data verzameld worden van een grote groep mensen in een tamelijk uitgestrekt gebied, in relatief korte tijd en met vrij weinig middelen. De ingevulde gegevens kunnen over het algemeen gemakkelijk verwerkt worden, met name als de informanten alleen de keuze krijgen tussen voorgedrukte antwoorden. Een nadeel is dat we niet kunnen controleren wat precies hun keuze heeft bepaald (zie ook bedenkingen in 3.3.). De schriftelijke groepsenquête biedt echter wel bij voorbaat de garantie dat alle informanten uit zijn gegaan van dezelfde vragen en instructies (d.w.z. er is een grote mate van standaardisering).

¹² Semantische analyses van *mogen* en *moeten* vormen op zich al genoeg materiaal voor een paper, bijvoorbeeld Nuyts, Byloo en Diepeveen (2005).

6 Janneke Diepeveen

3. Methode en instrument

3.1. De informanten

Om verschillende redenen is de keuze gevallen op studenten als informanten voor het enquêteonderzoek. Enquêteeren tijdens een universitair college heeft als voordeel dat er vanzelf een willekeurige selectie aanwezig is van (doorgaans) mannen én vrouwen, uit dezelfde leeftijdsgroep, met hetzelfde opleidingsniveau. Zo blijven er automatisch een aantal sociale determinanten van taalvariatie constant. Ter controle moesten de deelnemers wel nog enkele persoonlijke gegevens op het formulier invullen: hun geslacht en geboortjaar, hun moedertaal, en waar ze naar school zijn geweest (zie ook 3.2.). De ingevulde persoonlijke gegevens vormden een criterium om te bepalen of een informant al dan niet geschikt was voor het onderzoek. Zo zijn er uitsluitend informanten geselecteerd met het Nederlands als eerste taal, omdat zij als enigen de nuances van modale uitdrukkingen aanvoelen waar het in de enquête om gaat. Deelnemers die buiten de door ons afgebakende leeftijdsgroep vielen of informanten die in het buitenland naar school zijn geweest, werden niet geselecteerd.

3.2. Verschillende regio's

Leeftijd, geslacht en opleiding zijn determinanten van taalvariatie die tijdens dit onderzoek constant worden gehouden (zie 3.1.). De determinant waar het om draait is de geografische factor: de nationale afkomst van de informanten. Het is de bedoeling om na te gaan of de afkomst uit Vlaanderen of Nederland een aantoonbare invloed heeft op het gebruik van een aantal modale uitdrukkingen. Gebruiksvariatie binnen Vlaanderen of binnen Nederland, oftewel *interne variatie*, behoort niet tot het onderzoeksdomein. Het is evenwel van belang dat we interne variatie uitsluiten voor we conclusies over nationale variatie trekken, want regionaal taalgebruik is nog geen nationaal taalgebruik.

Om een representatieve steekproef te verkrijgen voor elke nationale taalvariëteit, is voldoende geografische spreiding noodzakelijk. Daarom zijn er informanten geraadpleegd in drie regio's in Vlaanderen en in drie Nederlandse regio's. De regio's werden speciaal voor dit onderzoek afgebakend, waarbij om praktische redenen van de provinciegrenzen uit werd gegaan. Vlaanderen werd ingedeeld in de Brabantse, Limburgse en Vlaamse regio. In Nederland werden de Hollandse en de Saksische regio onderscheiden, en een regio die Gelderland en de zuidelijke provincies omvat. De enquête werd afgenomen op een universiteit in elke regio: in Vlaanderen respectievelijk op de Universiteit Antwerpen, de

Modale uitdrukkingen 7

Universiteit Hasselt (Campus Diepenbeek) en de Universiteit Gent; in Nederland op de Vrije Universiteit Amsterdam, de Rijksuniversiteit Groningen en de Radboud Universiteit Nijmegen. Het spreekt vanzelf dat universiteiten studenten aantrekken van buiten de eigen regio. De informanten moesten op het enquêteformulier invullen in welke gemeente en provincie ze naar school zijn geweest, zodat ze bij de passende regio ingedeeld konden worden.

3.3. De opdracht

We zoeken een antwoord op de vraag of de nationale afkomst van de informanten, en daarmee hun taalvariëteit – hetzij BN, hetzij NN – een invloed heeft op de voorkeur voor de ene of de andere modale uitdrukking. Een zogenaamde voorkeurttest is de aangewezen methode om die vraag te beantwoorden. In de cursieve tekst wordt telkens een situatie geschetst, met daaronder twee zinnen als antwoordalternatieven, zoals in (8). De informanten kregen de opdracht om uit de twee zinnen degene te kiezen die ze zouden gebruiken in de gegeven situatie.

(8) *Ik vind koffie niet lekker.*

- Ik lust geen koffie.
- Ik mag geen koffie.

De informanten waren er natuurlijk niet van op de hoogte dat het ene antwoordalternatief de neutrale modale uitdrukking bevat, die algemeen is voor het hele Nederlandse taalgebied (*lusten* in (8)), en dat in het andere alternatief de gemarkeerde modale uitdrukking staat waarvan wij of de literatuur verwachten dat hij typisch is voor één taalvariëteit (BN *mogen* in (8)).

Bij deze opdracht zijn een aantal belangrijke bedenkingen te maken:

1. Norminterferentie

Een nadeel van voorkeurttesten is dat we niet kunnen controleren of het antwoord van een informant overeenkomt met zijn/haar reële taalgebruik (zie bijvoorbeeld Cornips & Poletto 2005:942). Het voelt onwennig voor informanten om hun eigen taalgebruik in te schatten. Hun antwoord kan beïnvloed worden door hun normbewustzijn: als ze twee keuzemogelijkheden krijgen, zijn ze misschien geneigd om er de ‘juiste’ uit te halen. Het risico op norminterferentie bestaat vooral in Vlaanderen, waar er enige onzekerheid is over de eigen taal, mede doordat er weleens een “zeg niet... – zeg wel...”-politiek werd gevoerd in de

8 Janneke Diepeveen

lessen Nederlands. De volgende drie ingrepen moesten beïnvloeding door de norm ontmoedigen:

- a. De enquête werd in geen geval afgenomen bij taal- en letterenstudenten, want zij hebben vanuit hun opleiding een extra sterk normbewustzijn. Ze zouden bovendien snel in de gaten hebben waar de vragenlijst over gaat.
- b. De mondelinge introductie kreeg een informele toon. De enquêtrices noemden zichzelf geen ‘taalkundigen’, maar gewoon ‘medewerkers’, en ze hielden het onderwerp vaag: “een cognitiewetenschappelijk onderzoek naar het taalgebruik van jong-volwassenen”. Ze spraken de studenten toe in een informele standaardtaal met een duidelijke nationale kleur.¹³
- c. De informanten kregen een extra aanwijzing om op hun *eigen* taalgebruik af te gaan. Er werd benadrukt dat hun *persoonlijke* voorkeur gevraagd was en ze werden aangespoord om bij hun eerste indruk te blijven.

2. Dialectinterferentie

De tweede bedenking houdt verband met de voorgaande: tegenover norminterferentie staat namelijk het risico op dialectinterferentie. Voor veel studenten, opnieuw vooral in Vlaanderen, is het dialect de spontane omgangstaal; dat zal hen misschien inspireren wanneer gevraagd wordt naar hun ‘persoonlijke voorkeur’. Het risico op beïnvloeding door het dialect lijkt echter niet al te groot, met name omdat de informanten moeten kiezen uit voorgedrukte zinnen die (met opzet) niet dialectisch zijn.¹⁴

3. Geen bruikbaar antwoord

We moeten beseffen dat het soms niet vanzelfsprekend is voor informanten om te kiezen tussen de twee antwoordmogelijkheden, bijvoorbeeld als die dicht bij elkaar liggen. “Als je écht niet kunt kiezen, mag je ze allebei aankruisen”, luidt de instructie. Het was een punt van discussie bij de voorbereiding van de vragenlijst of we een aparte instructie moesten inbouwen voor het geval informanten geen van beide zinnen bruikbaar zouden vinden. Om het zowel voor de informanten als voor onze verwerking niet moeilijker te maken dan het al was, leek het uiteindelijk beter om die mogelijkheid onbesproken te laten.¹⁵ Bij

¹³ In Nederland enquêteerde Jenneke Brantjes, en in Vlaanderen Hanne Kloots.

¹⁴ Vandaar onze keuze voor o.a. de aanspreekvormen *je/jij* in plaats van dialectisch *ge/gij*. Het nadeel is dat de zinnen dan meer aansluiten bij de norm dan bij dagelijkse omgangstaal, wat weer een zeker risico op norminterferentie inhoudt. Dat risico nemen leek echter beter dan aparte enquêtes construeren voor Nederland en Vlaanderen.

¹⁵ Een illustratie van de mogelijke scenario's: een derde, open antwoordmogelijkheid leidt tot allerlei antwoorden die niet meer te verwerken zijn; de gelegenheid bieden om een vraag open te laten is te verleidelijk voor luie informanten en dan is niet meer zichtbaar of een vraag vergeten is, of bewust opengelaten.

Modale uitdrukkingen 9

de afnames hebben er maar een paar deelnemers naar gevraagd, en dan kon de enquêtrice hen opdragen om toelichting te geven in de commentaarruimte.

De ruimte voor commentaar aan het einde van de vragenlijst bood informanten de gelegenheid om opmerkingen te noteren bij hun antwoorden als daar behoefte aan was. In de praktijk zien we dat sommigen een alternatief opschrijven, bijvoorbeeld: “ik zou hier *moeten* gebruiken in plaats van *hoeven* of *dienen*”. Commentaar van de informanten gaf altijd de doorslag bij de verwerking van hun antwoord.

4. Vervreemdingseffect

Soms noteerden informanten in de commentaarruimte een reactie op de enquête in zijn geheel. Er waren bijvoorbeeld Nederlanders die meldden dat ze bepaalde zinnen heel vreemd vonden. Dergelijke reacties waren geen verrassing. We hadden vooraf al de bedenking gemaakt dat de enquête een ander effect zou hebben op Nederlanders dan op Vlamingen. In een groot deel van de vragen komt een vermeende BN uitdrukking aan bod waarvan de Nederlandse medewerkers aan dit onderzoek bij de voorbereiding al zeiden dat die in NN ongewoon of ongrammaticaal is, zoals het zelfstandige gebruik van *moeten* voor “schuldig zijn” in (9):

(9) *Bart heeft gisteren 20 euro van me geleend en hij heeft die nog niet terugbetaald.*

- Ik krijg nog 20 euro van hem.
- Hij moet mij nog 20 euro.

Of, om terug te komen op (8): voor Nederlanders is de enig mogelijke lezing van ‘Ik mag geen koffie’ waarschijnlijk iets als: “de dokter heeft me verboden om koffie te drinken”. Voor hen heeft die zin dan geen enkel verband met de situatieschets in cursief en hij doet dan ook vreemd aan als antwoordmogelijkheid. Vlamingen kennen in veel gevallen sowieso de twee uitdrukkingen, en dan is het globale vervreemdingseffect veel minder aanwezig. De controlevragen zullen echter ook bij Vlamingen vreemd overkomen (zie 5).

5. Afleiding en controle

Door alle vragen over *mogen*, *moeten* etc. wordt de aandacht van de informanten uitdrukkelijk gevestigd op de kwestie van de modale werkwoorden. Ter afleiding hebben we tussen de ‘echte’ vragen zogenaamde *controlevragen* gevoegd. Ze zien er hetzelfde uit als de echte vragen, maar een *native speaker* die ze

10 Janneke Diepeveen

aandachtig leest, merkt dat een van de antwoordmogelijkheden niet bij de gegeven situatieschets past. In (10) is de tweede zin niet van toepassing:

(10) *Frank, je etentje was heel gezellig, maar ik moet nu weg.*

- Ik ga naar huis.
- Ik kom naar huis.

De controlevragen dienen tegelijk als kwaliteitscontrole van de informanten: wie niet de enige toepasselijke zin aankruiste, was niet aandachtig genoeg of heeft de opdracht niet begrepen. Naast de persoonlijke gegevens waren de controlevragen dus het tweede criterium op grond waarvan een aantal enquêtes ongeldig moest worden verklaard.

4. Verwerking en voorlopige resultaten

4.1. Verwerking

Na de selectie op basis van persoonlijke gegevens en controlevragen bleven er voor Vlaanderen en Nederland samen van ruim 900 afgenomen enquêtes nog nauwelijks 700 bruikbare over. Bij de verwerking van de geselecteerde enquêtes moest er met drie elementen rekening worden gehouden:

1. Er moest gelet worden op de zes taalgeografische regio's waar de informanten gesitueerd waren (zie ook 3.2.).
2. Over elk van de veertien modale verschijnselen waren er twee vragen gesteld. Ieder verschijnsel is dus dubbel getest, telkens in een verschillende semantische of syntactische context, zoals in (11): over het gebruik van *mogen* in plaats van *lusten* hadden we een vraag met een negatieve context, en een vraag zonder negatie.

(11) *Ik vind koffie niet lekker.*

- Ik lust geen koffie.
 - Ik mag geen koffie.
- Ik vind aardbeien heel lekker.*
- Ik lust heel graag aardbeien.
 - Ik mag heel graag aardbeien.

Elk resultaat moet zowel in zijn eigen context beschouwd worden als in vergelijking met de tegenhanger.

3. Op basis van de dubbele vragen waren er twee versies van de enquête, en per versie lieten we ook nog vier volgordevarianten circuleren. Daarin waren de vragen telkens anders gerangschikt en de positie van de antwoorden was omgewisseld om eventuele volgorde-effecten tot een minimum te beperken.

Alle ingevulde antwoorden werden per variant en per item gecodeerd in een datamatrix. Vervolgens kon met het statistische verwerkingsprogramma SPSS worden nagegaan of er een significant verband was tussen de taalvariëteit en de voorkeur voor een van de twee modale uitdrukkingen.

4.2. Selectie van voorlopige resultaten

We stellen vast dat er bij de meerderheid van de onderzochte verschijnselen een significant verschil is tussen de twee nationale variëteiten van het Nederlands. Dat geldt bijvoorbeeld voor het gebruik van *mogen* in combinatie met *wel* (zie 2.2.). Dit gebruik is typisch NN; de informanten in Vlaanderen hebben bij vraag (12) een duidelijke voorkeur voor de uitdrukking *sympathiek vinden*.¹⁶

(12) *Ik kan goed overweg met haar.*

- Ik mag haar wel.
 Ik vind haar wel sympathiek.

De enquête suggereert verder dat bij de items in (11) de voorkeur voor *mogen* in plaats van *lusten* inderdaad typisch BN is.¹⁷ Dat stemt overeen met de intuïtie van Van der Wouden (1998:81). Er worden nog andere intuïties uit de literatuur bevestigd door het enquêteonderzoek. Het in (9) geïllustreerde gebruik van *moeten* voor “(geld) schuldig zijn” werd door Peeters (1930:310) terecht opgenomen in zijn woordenboek van ‘Belgicismen’: het is overduidelijk een BN verschijnsel, want geen enkele informant in Nederland koos voor de zin met *moeten*.¹⁸ Ook zogenaamd *hypercorrect* gebruik van *hoeven* werd door verschillende auteurs genoemd als een typisch BN gebruik, recent nog door Haeseryn (1996:120) en Van der Wouden (1998:71). Het voorkomen van hypercorrect *hoeven* werd nagegaan met de items in (13):

¹⁶ p = 0,000

¹⁷ p = 0,000

¹⁸ p = 0,000

12 Janneke Diepeveen

(13) *De school begint om half negen.*

- Om half negen moesten we op school zijn.
 - Om half negen hoefden we op school te zijn.
- Is het nodig dat ik daarop inga?*
- Moet ik daarop ingaan?
 - Hoef ik daarop in te gaan?

In het eerste item, met de affirmatieve context, koos niemand voor de zin met *hoeven*. In het interrogatieve item echter werd *hoeven* aangekruist door enkele deelnemers in Vlaanderen. De enquête suggereert dat hypercorrect *hoeven* een tot BN beperkt verschijnsel is, dat blijkbaar *getriggerd* kan worden door een interrogatieve context.¹⁹

Bepaalde vermeende verschillen tussen BN en NN bleken op basis van het enquêteonderzoek niet significant. Dat is het geval voor het dynamische gebruik van *mogen* (zie 2.2.). De twee enquêtevragen over dynamisch *mogen* in (14) zijn gebaseerd op de corpusvoorbeelden in (6) en (7); de zin met *kunnen* representeert het neutrale, ongemarkeerde alternatief.

(14) *De cijfers bevestigen mijn conclusie.*

- Ik mag het ook afleiden uit de cijfers.
 - Ik kan het ook afleiden uit de cijfers.
- Het is niet helemaal duidelijk wat met de tekst bedoeld wordt, maar ik zou hem zo interpreteren.*
- Dat mag ik er in elk geval in lezen.
 - Dat kan ik er in elk geval in lezen.

De enquête wijst uit dat dynamisch gebruik van *mogen* niet samenhangt met de ene of de andere taalvariëteit: het is geen significant verschil tussen BN en NN.²⁰ De corpusvoorbeelden doen vermoeden dat dynamisch *mogen* eerder een stilistisch verschijnsel is dan een geografisch bepaald gebruik: beide voorbeelden komen uit de nogal formele context van een vergadering of debat.

¹⁹ p = 0,011; significant verband tussen antwoord en item: p = 0,004

²⁰ Resp. p = 0,770 en p = 0,197

5. Conclusie

We begonnen deze bijdrage met een bespreking van een corpusonderzoek in het CGN waarmee we heel wat significante verschillen tussen BN en NN op het spoor zijn gekomen wat betreft het gebruik van modale uitdrukkingen. Voor nader onderzoek van een aantal vermeende verschillen bleek de schriftelijke enquête een geschikt onderzoeksinstrument. Aan het eind van deze bijdrage werd een selectie gegeven van resultaten van het enquêteonderzoek. Voor een volledig verslag van de resultaten met melding van eventuele regionale variatie en voor een uitgebreide bespreking van de onderzoeksprocedure wordt verwezen naar Diepeveen e.a. (in prep).

Referenties

- Boogaart, R. (2006) 'Conditionele constructies met *moest(en)* en *mocht(en)* in Belgisch-Nederlands en Nederlands-Nederlands'. Presentatie op de TIN-dag, Utrecht, 4 februari.
- Cornips, L. (1995) 'De voordelen van testdata in sociolinguïstisch, syntactisch onderzoek'. In E. Huls en J. Klatter-Folmer, eds, *Artikelen van de Tweede Sociolinguïstische Conferentie*. Eburon, Delft, 11-124.
- Cornips, L. en C. Poletto (2005) 'On standardising syntactic elicitation techniques (part 1)'. In *Lingua* 115, 939-957.
- Demol, J. (1973) 'Moest'. In *Album Willem Pée, de jubilaris aangeboden bij zijn zeventigste verjaardag*. Michiels, Tongeren, 95-100.
- Diepeveen, J. e.a. (in prep) *Modale uitdrukkingen in Belgisch-Nederlands en Nederlands-Nederlands*.
- Goossens, L. (1961) "'Moeten" in de Zuidnederlandse hypothetische zin: een gallicisme?' In *Taal & Tongval* 13, 5-12.
- Haeseryn, W. (1996) 'Grammaticale verschillen tussen het Nederlands in België en het Nederlands in Nederland: een poging tot inventarisatie'. In R. Van Hout en J. Kruijssen, eds, *Taalvariëties. Toonzettingen en modulaties op een thema*. Foris, Dordrecht, 109-126.
- Nuyts, J., Byloo, P. en Diepeveen, J. (2005) 'On deontic modality, directivity and mood. A case study of Dutch *mogen* and *moeten*'. *Antwerp Papers in Linguistics* 110.
- Nuyts, J. (2006) 'Modality: Overview and linguistic issues'. In W. Frawley, ed, *The Expression of Modality*. Mouton de Gruyter, Berlin/New York, 1-26.
- Peeters, C.H. (1930) *Nederlandsche taalgids: woordenboek van Belgicismen*. De Sikkell, Antwerpen.

14 Janneke Diepeveen

van der Wouden, T. (1998) *Verboden op het werk te komen: klein woordenboek van Vlaamse taal- en andere eigenaardigheden*. Maklu, Antwerpen.